

Mons. Ludovica Allegrettiho, soudní vikář OS a OZ Itálie a po něm Mons. Tomáš Holub, současný poradce ministra obrany ČR.

28. srpna pokračovalo třetím dnem 14. symposium kanonického práva, které moderoval J. E. Alojz Tkáč, košický arcibiskup a metropolita. V dopoledních hodinách vystoupil J. E. Francesco Coccopalmerio, arcibiskup, předseda Papežské rady pro výklad legislativních textů, který zhodnotil 25 let existence nového kodexu. Po něm vystoupil J. E. Csaba Ternyák, jágerský arcibiskup. Jako bývalý sekretář Kongregace pro klérus přednesl právní problémy týkající se kompetence této kongregace. V odpoledních hodinách vystoupil ICDr. JUDr. Stanislav Pribil, který se snažil přiblížit možnosti inkulturace dané kanonickým právem. Po něm vystoupil Wenantius Bronislav Zubert, OFM, který objasnil právo věřících na přijetí svátostí.

V poslední den sympozia 29. 8. 2008 se svou přednáškou vystoupil J. E. Frans Daneels, biskup, sekretář Apoštolské signatury, který se věnoval problematice advokátů a prokurátorů v kauzách manželské nulity. Po jeho přednášce následovala diskuse, kde J. E. Frans Daniels odpovídal účastníkům na jejich otázky zvláště z oblasti praktických problémů soudní praxe církevních tribunálů. Na obědě slavnostně ukončil 14. symposium kanonického práva moderátor dne J. E. František Tondra, předseda KBS, spišský biskup.

D. ICLIC. THLIC. MXIIMILIÁN VLADIMÍR FILO, OPRAEM, soudní místovikář DCS v Brně

2. Spôsoby riešenia nedostatku advokátov v kauzách manželskej nulity s perspektívou zaručiť spravodlivosť stránkam

*FRANS DANEELS, OPRAEM.
Sekretář nejvyššího tribunálu
Apoštolské signatury*

Z příležitosti tohto XIV sympózia kánonického práva na Slovensku mi bola ponúknutá veľmi praktická téma, totiž spôsoby riešenia nedostatku advokátov v kauzách manželskej nulity s perspektívou zaručiť stránkam správnu administráciu spravodlivosti. V prvej časti môjho výkladu, ktorá je teoretického rázu, budem pojednávať o povahe procesu manželskej nulity a o súvisiacom práve na obranu. V druhej časti postúpim ku krátkemu komentáru k niektorým bodom platnej normatívy v tejto materii, tak ako bola podaná v novej inštrukcii Dignitas connubii. Napokon v tretej časti môjho príhovoru sa budem snažiť poskytnúť nejaké praktické návody, užitočné na riešenie problematiky nedostatku advokátov v kauzách manželskej nulity.

I. Povaha procesu na vyhlásenie manželskej nulity a právo na obranu, ktoré sa v ňom predpokladá

1.1. Je známe, že proces ad matrimonii nullitatem declarandam je proces, ktorý smeruje k vyhláseniu právnej skutočnosti nulity manželského zväzku (porov. kán. 1400, § 1, 1). Dvojité rozhodnutie nemá teda v tomto prípade povahu konštitutívnu, ale len deklaračnú (vyhlasovaciu). Inými slovami sa dá povedať, že by

sa jednalo o podvod (klamstvo), ak by tu bolo rozhodnutie, tak afirmatívne ako negatívne, ktoré by bolo v kontraste s pravdou. Pápež Ján Pavol II. zdôraznil vo svojom príhovore Rímskej rote z 30. januára 2004, že proces na vyhlásenie manželskej nulity „je podstatne nemysliteľný mimo horizontu zisťovania pravdy. Tento teologický vzťah k pravde je to, čo spája všetkých protagonistov procesu napriek rozdielnosti i rolí... Tendencie účelovo rozšíriť nulitu, zabudnúť na horizont objektívnej pravdy, prináša funkčnú deformáciu celého procesu“.

1.2. Proces na vyhlásenie nulity hodlá teda zistiť, či v konkrétnom prípade manželský zväzok skutočne nevznikol.

Kauzy manželskej nulity sa netýkajú teda kvality manželského zväzku, ale jednoducho jeho existencie alebo neexistencie. Je teda potrebné vyhnúť sa nejasným formuláciám v spôsobe prezentovania káuz na vyhlásenie manželskej nulity a povedať jasne, že tieto kauzy sa týkajú existencie alebo neexistencie manželského zväzku už od začiatku.

Som za to, že v tomto kontexte je potrebné sa vyhnúť aj termínu „anulovanie“, nakoľko je prinajmenšom dvojznačný. Je pravda, že v niektorých právnych tradíciách tento termín označuje tak právny akt, ktorý bol nulitný od začiatku ako aj platný právny akt, ktorý je anulovaný ex nunc; predsa existencia tohto druhého významu termínu „anulovanie“ ma vedie k tomu, aby som považoval za vhodné vyhnúť sa mu.

Zdôrazňujem, že proces v tomto prípade smeruje k zisteniu, či manželský zväzok skutočne nevznikol. Ale to neznamená, že v prípade nulitného manželstva tu nič nebolo (sa tu nič nestalo), pretože evidentne v tomto prípade tu vždy je nejaká história života, taká, ktorá spája dve stránky kauzy, prípadne s ich legitímnymi deťmi (porov. kán. 1061, § 3 a 1137 spojený s kán. 1061, § 3), hoci tu skutočne nebol manželský zväzok.

Akonáhle, totiž, v prípade nulitného manželstva by sa tu skutočne nič nebolo stalo, nemalo by žiaden zmysel hovoriť o prípadnej konvalidácii manželstva. Nebol by tu, okrem toho, žiaden predpoklad pre to, čo predpisuje kán. 1689: „V rozsudku sa stránky majú upozorniť na mravné alebo aj občianske záväzky, ktorými sú azda zaviazané jedna voči druhej a voči deťom z hľadiska ich materiálneho zabezpečenia a výchovy“.

1.3. Kódex predstavuje špecifickú normatívu týkajúcu sa procesu na vyhlásenie nulity manželstva v časti o špeciálnych procesoch, odkazujúc ale nisi rei natura obstat (porov. kán. 1691) pre veľkú časť svojej normatívy na tú, ktorá sa týka riadneho sporového súdneho konania. Ba dokonca, ten istý kódex kánonického práva v kán. 1425 § 1, 1 vymenúva kauzy de vinculo matrimonii medzi sporovými kauzami.

Kanonická tradícia považuje naozaj nie len procesy na dosiahnutie alebo vymáhanie práv, ale aj tie na vyhlásenie právnych skutočností, ako sporové procesy v technickom slova zmysle.

V poslednom prípade kontroverzná skutočnosť sa týka záležitosti, či právna skutočnosť - v našej skutkovej podstate nulita manželstva - je dokázaná alebo nie.

V kánonickej tradícii, okrem toho, kauza je alebo sporová alebo penálna. Je dôležité mať na mysli, že kauza manželskej nulity nie je penálna kauza a že teda v takejto kauze by sa nemal hľadať vinník krachu manželstva, ale iba či sa zistí nulita alebo nie nulita manželstva.

Z druhej strany je pravda, že proces manželskej nulity nevyhnutne nevyžaduje, aby tu bol konflikt medzi manželmi. Je teda možné, že títo spoločne

žiadajú vyhlásenie nulity ich manželstva, hoci hľadanie pravdy vyžaduje, aby nakoľko je možné, obidvaja aktívne participovali na procese.

Zdá sa teda veľmi vhodné, že v inštrukcii *Dignitas connubii*(DC), ktorá sa týka procesu manželskej nulity, sa vyhýba výrazom, ktoré by zdá sa ukazovali, že by tu musel byť nevyhnutne spor, kontroverzia medzi manželmi v tom ktorom konkrétnom prípade. DC hovorí preto napr. o druhej stránke, alebo o manželovi (manželke) namiesto o protívnej stránke, o formulácii pochybnosti namiesto o dosvedčení sporu.

Dá sa pozorovať, okrem toho, že slovný zvrät *pars conventa* znamená v spomínanom procese v podstate len druhého z manželskej dvojice, ktorý - vynímajúc prípad spoločnej žiadosti neinicioval uvedenie kauzy, ale ktorý musí byť povolaný zúčastniť sa procesu, pokiaľ sa sám spontánne nedostavil k sudcovi.

Bez toho, aby som vstúpil do chýlostivej otázky, kto je skutočne predvolaná stránka v kauze manželskej nulity, zdá sa, že by malo zmysel tradičné zaužívanie označiť manželov normálne ako stránky v kauze, pretože oni sú priamymi adresátmi súdneho rozhodnutia, ktoré sa bude dotýkať ich života a nie života napr. obhajcu zväzku.

1.4. Keďže sa jedná o vyhlásenie alebo nevyhlásenie právnej skutočnosti nulity manželského zväzku, Cirkev si praje vážnu procedúru, ktorá so svojou dialektickou metódou, totiž s možnosťou danou priamym zainteresovaným povedať alebo protirečiť, by ponúkla náležité garancie, aby sudca mohol dôjsť s morálnou istotou k vydaniu rozhodnutia, ktoré by korešpondovalo s pravdou.

Proces má v tomto prípade veľmi logickú štruktúru: žiadosť, predvolanie na súd druhej stránky (ak sa ešte nedostavila), určenie konkrétnej veci, ktorú treba preskúmať (vyšetriť) a potom zhromaždenie dôkazov a ich rozdiskutovanie s možnosťou intervencie pre priamo zainteresovaných (dvaja manželia) a pre obhajcu zväzku, aby sudca mohol správne posúdiť zhromaždené dôkazy, a nakoniec rozhodnutie sudcu, ktoré preto, aby mohol vyhlásiť manželskú nulitu, musí dospieť k morálnej istote na základe zhromaždených dôkazov. Aby sa vyhlo chybám proti nerozlučiteľnosti manželstva, Cirkev požaduje dva zhodné rozsudky, hoci v istých prípadoch cez *processus brevior*, o ktorom hovorí kán. 1682, § 2.

Som za to, že posledný cieľ procesu na vyhlásenie nulity manželstva, totiž hľadanie pravdy, sám v sebe nedovoľuje (nepripúšťa) proces, ktorý by nezaručoval účasť priamych zainteresovaných s reálnou možnosťou uplatňovať právo na obranu v spore. Inými slovami, domnievam sa, že práve posledný cieľ takéhoto procesu vyžaduje, aby bol sám v sebe súdnym procesom. V tejto súvislosti poznamenáva Prof. Arroba Conde: „forma sporu je najlepšia cesta na získanie pravdy, ktorá ale vyžaduje prístup veľmi pokorný a mierny. Skutočne, ... objektívna pravda je nedosiahnuteľná, ak sa odhliadne od tej časti pravdy, ktorej nositeľom je každý subjekt zatahnutý do situácie, osobitne v manželských procesoch, pozorujúc veľmi osobnú a medziosobnú povahu predmetných skutočností skúmania“.

1.5. Manželvia nie sú len priamymi adresátmi rozhodnutia, ktoré sa má urobiť, ale veľmi často poznajú fakty, ktoré sú neznáme každému inému subjektu. Práve pre odhalenie pravdy o ich manželstve je teda dôležité dosiahnuť, nakoľko je to možné, aby sa obaja manželvia zúčastnili procesu s fakultou hovoriť a protirečiť, totiž uplatňovať právo na obranu. Je preto dôležité, aby sa sudca trpezlivo a jemne snažil, aby stránka, ktorá sa nechcela zúčastniť procesu, zmenila svoj názor, nakoľko pre ľahšie skúmanie pravdy a účinnejšiu ochranu práva na obranu je potrebná účasť oboch manželov. Je teda úlohou sudcu nabádať manželov, aby chceli úprimne

spolupracovať na hľadanie pravdy, ako to vyžaduje samotná povaha manželskej kauzy.

Chcel by som podotknúť v tejto súvislosti, že vzbudzuje prekvapenie, keď aj dnes v niektorom prípade sa môžeme stretnúť, že pozvaná stránka je vylúčená z procesu, keď sa stavia proti vyhláseniu nulity a to pod zámienkou (plášťikom), že obranca zväzku obraňuje v takomto prípade spomínanú stránku. Je potrebné zdôrazniť na tomto mieste, že manželia majú vlastné poznanie skutočností, ktoré obranca zväzku nemá, ako aj to, že bezprostrednými adresátmi rozhodnutia, ktoré treba prijať, sú tí istí manželia, lebo sa jedná o ich životný stav a nie o stav obrancu zväzku. Pripájam, že dobre známy rozsudok coram Brennan z 27. novembra 1958 sa týka prípadu, v ktorom sa pozvaná stránka odovzdala do spravodlivosti tribunálu a rozprava sa odohrala len medzi žalobcom a obrancom zväzku. Tento rozsudok okrem toho výslovne netvrdí, že obrancovi zväzku prináleží ochrana (starosť o) práva na obranu pozvanej stránky, ktorá sa stavia proti vyhláseniu nulity.

1.6. Ja som nástojil na fakulte manželov povedať a oponovať v procese na vyhlásenie manželskej nulity, totiž na ich práve na obranu. Pápež Ján Pavol II. predložil vo svojom príhovore k Rímskej rote z roku 1989, ohľadom práva na obranu v týchto kauzách, tento základný princíp: „Nemôže sa koncipovať spravodlivý súd bez rozpravy (sporu), totiž bez konkrétnej možnosti danej každej stránke kauzy, aby bola vypočutá a aby mohla poznať a oponovať žiadosti, dôkazom a dedukciám podaným protivnou stránkou alebo ex officio“. Popritom ako je už naznačené, forma rozpravy (sporu) je podstatným prvkom štruktúry procesu na vyhlásenie nulity manželstva. Preto takýto proces, ktorý je zo svojej povahy zameraný na odkrytie pravdy, má práve dialektickú štruktúru v službe odhalenia pravdy. Nebadať, teda, aspoň principiálne, napätie medzi uplatňovaním si práva manželov na obranu a cieľom procesu manželskej nulity, totiž hľadaním pravdy o existencii alebo neexistencii manželského zväzku. Je ale jasné, že by mohli vzniknúť ťažkosti, keby stránka chcela zneužiť svoje právo na obranu na dosiahnutie iných cieľov, ktoré by neboli hľadaním pravdy. Je teda úlohou pozitívneho práva múdro určiť, ako by sa právo na obranu mohlo a malo konkrétnym spôsobom stať operatívnym (účinným), práve pre napomáhanie odkrývania pravdy.

1.7. Je potrebné v tejto súvislosti mať na mysli, že najnovšia laická doktrína nezdiera kánonickú doktrínu o neoddeliteľnej spätosti medzi právom na obranu a hľadaním pravdy v sporových kauzách, zvlášť na zistenie nejakej právnej skutočnosti. Akokoľvek, zostane pravdivým to, čo povedal pápež Pius XII. vo svojom príhovore k Rímskej rote z 1944., totiž že manželské kauzy sa nemôžu prirovnávať k zápasu alebo k turnaju, kde súper bez ohľadu na službu objektívnej pravdy, sledujú svoj cieľ poraziť protivníka a dosiahnuť víťazstvo.

1.8. Až doteraz som vysvetľoval niektoré základné princípy. Mohol by som ich zhrnúť týmito slovami Benedikta XVI.: „Kánonický proces manželskej nulity podstatne predstavuje nástroj na zistenie pravdy o manželskom zväzku... Skutočne, cieľom procesu je vyhlásenie pravdy zo strany tretieho nestranného (sudca), potom ako bola stránkam ponúknutá rovnaká príležitosť podať argumenty a dôkazy počas primeraného priestoru diskusie. Táto výmena názorov je spravidla nevyhnutná, aby sudca mohol poznať pravdu a následne spravodlivo rozhodnúť kauzu.

1.9. Zostáva nám ale otázka, ako by mohli stránky v kauzách manželskej nulity skutočne uplatňovať svoje právo na obranu bez technickej pomoci. Chcel by som preto v druhej časti môjho vystúpenia prehĺbiť niektoré body platnej kánonickej normatívy, ktoré sa dotýkajú danej problematiky.

II. Krátky komentár k niektorým bodom platnej normatívy v tejto materii.

DC obsahuje v titule IV. „stránky v kauze“ vlastnú kapitolu, totiž tretiu o prokurátoroch a advokátoch, ktorá sa nachádza v článku 111-113. Tieto články obsahujú predovšetkým niektoré presné povinnosti tribunálov, osobitne ich moderátorov.

Začínam s posledným článkom 113: „§ 1. Pri každom tribunáli nech je úrad alebo nejaká osoba, od ktorej ktokoľvek môže slobodne a starostlivo obdržať radu o možnostiach začať kauzu manželskej nulity a ak je to možné, o spôsobe, ako v nej pokračovať.“ Jedná sa o novú normu, ktorá ale vyjadruje len pastoračnú povinnosť mať starosť o osoby, ktoré sa nachádzajú v ťažkostiach pre ich životné podmienky v manželstve. Všimnime si, že paragraf sa otvára dikciou „pri každom tribunáli“ a nie „v každom“. Totiž táto úloha môže byť tiež zverená napríklad diecéznemu poradcovi pre manželské ťažkosti. Ale je dôležité, aby tu bol nejaký kompetentný orgán alebo osoba, ktorý by mohol dať starostlivo zainteresovaným osobám radu o možnosti začať kauzu manželskej nulity, prípadne ako v nej pokračovať. Opakujem, že toto prináleží našej pastoračnej starostlivosti.

Doteraz nezriedka boli pracovníci tribunálu, ktorí vykonávali túto úlohu predbežného poradenstva. Článok 113 pripúšťa v § 2 takúto prax, ale upozorňuje, aby títo, pokiaľ vykonávali túto funkciu, nemali účasť v kauze ani ako sudcovia, ani ako obrancovia zväzku. Z jednej strany je jasné, že kto dal radu o začatí kauzy, nie je viac nestranným subjektom na vynesenie súdu, alebo nie je viac vierohodný ako obhajca zväzku. Z druhej strany si treba všimnúť, že tento zákaz sa netýka pracovníka tribunálu, ktorý jednoducho dal objektívnu informáciu o procedúre bez toho, aby vstúpil do merita konkrétnej manželskej udalosti.

Úloha predbežného poradenstva môže byť zverená aj stabilným advokátom (porov. čl. 113, § 3-4), ale o týchto budem hovoriť neskôr.

Je teda dôležité zariadiť pri každom tribunáli úrad alebo osobu, ktorej sa zverí spomínaná úloha a dať na známosť jeho existenciu.

Vráťme sa k článku 101, prvému z kapitoly o prokurátoroch a advokátoch, ktorý hovorí v § 1: „Zachovajúc právo stránok obraňovať sa osobne, tribunál má povinnosť starať sa, aby obidve manželské stránky mohli zabezpečiť ochranu svojich práv s pomocou kompetentnej osoby, predovšetkým v kauzách, ktoré prinášajú osobitné ťažkosti.“

V protiklade s penálnou kauzou (porov. kán. 1723), platná normatíva neukladá v kauzách manželskej nulity všeobecnú povinnosť mať asistujúceho advokáta alebo prokurátora, ale zároveň podčiarkuje, že tribunál musí zariadiť, aby obidve manželské stránky mohli využiť pomoc kompetentnej osoby. Inými slovami, tribunál by mal prezentovať zoznam aspoň dvoch advokátov, ktorým bola priznaná úloha obhajovať, pretože obidve stránky musia mať možnosť chrániť si práva prostredníctvom takejto pomoci, a nie len žalujúca stránka. V opačnom prípade by sa nemohlo hovoriť o nevyhnutnej rovnosti stránok v kauze.

Napokon čl. 112 § 1 predpisuje: „Biskup moderátor má úlohu publikovať zoznam, v ktorom sú zapísaní advokáti, uznaní jeho tribunálom, ako aj prokurátori, ktorí v ňom stránky zvyčajne reprezentujú.“

Nepoznám štátnu normatívu a prípadnú jurisprudenciu slovenských civilných tribunálov ohľadom uznania civilných účinkov cirkevných rozhodnutí o manželskej nulite. Avšak podotýkam, že Apoštolská signatúra predpísala regionálnym cirkevným tribunálom v Taliansku, že v súdnych rozhodnutiach, ktoré by chceli dosiahnuť

civilné účinky, musí byť zrejme, že pozvaná stránka bola primerane informovaná na začiatku procesu o práve využiť asistenciu kvalifikovaného advokáta alebo o práve žiadať tribunál o advokáta z úradu, ktorý by jej asistoval; k tejto náležitosti sa žiada okrem zmienky v texte vyhlásenia náležitá dokumentácia (porov. napr. exemplár predvolania).

Čl. 113, § 3 na koniec ustanovuje, že: v každom tribunáli, nakoľko je to možné, nech sa ustanovia stabilní patróni platení tým istým tribunálom, ktorí môžu vykonávať funkciu, o ktorej hovorí § 1 (totiž dať predbežnú radu o možnosti začať kauzu manželskej nulity), a vykonávať úrad advokátov a prokurátorov v prospech stránok, ktoré uprednostnili možnosť vybrať si ich službu (porov. kán. 1490)“.

Ide o povinnosť zmiernenú klauzulou „nakoľko je to možné“. Evidentne to závisí od ekonomických možností diecézy alebo diecéz, ktoré využívajú službu tribunálu v tejto materii, ako aj od dispozície kompetentných osôb, ktoré majú uskutočňovať túto službu a ktoré majú byť primerane zaplatené. Skutočnosť, že spomínaní stabilní advokáti majú byť zaplatení tým istým tribunálom, nevylučuje, aby tribunál žiadal primeraný príspevok od stránok, ktoré uprednostňujú využiť ich pomoc v procese, iba ak by im bola udelená bezplatná obhajoba (porov. čl. 101 § 3; 305 - 307 DC). Som za to, že zachovajúc predpis čl. 112 § 2 by bolo vhodné zveriť bezplatnú obhajobu (patrocinium) prednostne spomínaným stabilným patrónom.

Články 101 -113 DC pojednávajú ako o prokurátoroch, tak aj o advokátoch. Zastavíme sa na najskôr veľmi krátko pri prokurátoroch. Ich funkcia „je reprezentovať stránku, predkladať tribunálu žalobné spisy a rekurzy, prijímať oznámenia a oboznamovať stránku so stavom kauzy; zatiaľ čo sa týka obrany, je vždy rezervovaná advokátovi“ (čl. 104 § 2). Títo „sú povinní sa strážiť práva stránky a zachovávať úradné tajomstvo“ (čl. 104 § 1) a potrebujú autentický mandát zo strany mandanta, ba čo viac, špeciálny mandát, aby mohol robiť závažné rozhodnutia v mene mandanta (porov. čl. 106 - 107). Len vo veľmi výnimočných prípadoch sudca bude môcť považovať v konkrétnej manželskej kauze ich ustanovenie za skutočne nevyhnutné (porov. čl. 101 § 2 - 4).

V podstate stačí, aby sa tešili dobrej povesti (čl. 105 § 1) a aby mali vek dospelosti a užívanie rozumu, pretože majú mať schopnosť konať podľa kánonického poriadku (porov. kán. 1478, § 1). DC ustanovuje okrem iného nepriamym spôsobom, že obyčajne majú sídliť na území tribunálu (porov. čl. 105, § 3). Ak naozaj uľahčujú kontakt medzi tribunálom a stránkou, vtedy je veľmi vhodné, aby sa obrátili na sídlo tribunálu, kde by prezentovali žalobné spisy a rekurzy a aby si vlastnoručne vyzdvihli oznámenia. Z druhej strany sa nežiada, aby boli zapísaní v zozname, hoci biskup moderátor, ako je vyššie spomenuté, má úlohu publikovať zoznam prokurátorov, ktorí v jeho tribunáli budú reprezentovať stránky (porov. čl. 112, § 1).

Opomeniem normy ohľadom ich ustanovenia, odvolania alebo zrušenia, atď., ale považujem za povinnosť sústrediť pozornosť na článok 131, § 2: „Stránka, ktorá má prokurátora, má byť informovaná cez neho o predvolaniach a oznámeniach“. To znamená, že z jednej strany oznámenie týchto aktov prokurátorovi sa považuje za oznámenie tej istej stránke so všetkými právnymi účinkami, a z druhej strany, že prokurátor má vážnu povinnosť včas informovať mandanta.

Poznamenávam napokon, že v praxi často býva zverená advokátovi aj funkcia prokurátora.

Videli sme, že čl. 101 predpisuje, že tribunál musí jednať takým spôsobom, aby obidvaja manželia mohli využiť pomoc kompetentnej osoby. Som za to, že spomínaná kompetentná osoba by mala byť viac advokát ako prokurátor.

Advokát naozaj asistuje svojmu klientovi pri formulácii žalobného spisu kauzy manželskej nulity v správnom určovaní dôvodov nulity a ich právneho základu, v zdôraznení rozhodujúcich bodov na posúdenie; naznačuje mu, aké má predložiť dôkazy a dokumenty; odporúča mu, akých svedkov treba vypočuť, aké body vo svedectvách sú rozhodujúce (perentórne); počas procesu mu pomáha správne hodnotiť námietky a argumenty proti a vyvracať ich: jedným slovom, zhromažďuje a uplatňuje všetko to, čo môže byť priložené v prospech otázky obhajovaného, bez toho, aby sa vyhol jedinému konečnému cieľu: odkrytie, zistenie, potvrdenie pravdy, objektívnej skutočnosti.

Aj oni musia zachovať úradné tajomstvo a konať v prospech stránky (porov. 104, § 1), nereprezentujú ju, ale ju procesualne bránia; preto potrebujú mandát stránky (porov. čl. 104, § 1).

Advokát, rovnako ako prokurátor, sa musí „tešiť dobrej povesti; okrem toho advokát musí byť katolík, iba ak by biskup moderátor nedovolil iné; doktor kánonického práva alebo v opačnom prípade skutočný expert a schválený tým istým biskupom (porov. kán. 1483)“ (čl. 105, § 1); nepotrebujú ale spomínané schválenie tí, ktorí dosiahli diplom rotálneho advokáta (porov. čl. 105, § 2).

Zastavíme sa nad jednotlivými rekvizitami.

Vo vzťahu k náležitosti dobrej povesti tu je jedna odpoveď Apoštolskej signatúry „in casu particulari“, podľa ktorej sa netešia dobrej povesti advokáti (a prokurátori), ktorí žijú v iregulárnom zväzku. Odpoveď skutočne potvrdzuje, že takáto podmienka ťažkým spôsobom ničí dobrú povesť a že jednanie advokáta v kauzách manželskej nulity si vyžaduje, aby advokát priľnul k správnej doktríne o manželstve a o jeho nerozlučiteľnosti, k správnej doktríne, ktorá sa musí ukázať aj v živote.

Byť katolíkom sa zdá byť náležitosťou skôr formálnou; biskup moderátor napokon môže dovoliť niečo iné. Som za to, že spomínaná náležitosť napriek tomu dáva nejakú garanciu, čo sa týka skutočnosti, že advokát priľne k správnej doktríne o manželstve a o nerozlučiteľnosti. Osobne by som naliehal, aby advokát ako akýkoľvek pracovník tribunálu mal skutočne „sensus Ecclesiae“ alebo „sentire cum Ecclesia“ čo sa týka povahy káuz manželskej nulity.

Advokát musí byť „doktor kánonického práva alebo v opačnom prípade skutočne expert“. Na prvý pohľad sa jedná o formuláciu, ktorá budí isté rozpaky. Naozaj súdny vikár a pomocní súdni vikári, sudcovia, obhajcovia zväzku, promótori spravodlivosti, musia mať doktorát alebo aspoň licenciát z kánonického práva (porov. kán. 1420, § č; 1421 § 3; 1435), ale v prípade advokátov tu nie je žiadna výslovná zmienka o licenciáte z kánonického práva. Zdá sa, že je ale obsiahnutá v širšej formulácii: „skutočne expert“. Biskup moderátor môže teda pripustiť ako advokáta niekoho, kto by nemal aspoň licenciát z kánonického práva pod podmienkou, že inak je „skutočne expert“, a to bez žiadnej povinnosti žiadať od Svätej Stolicy dišpenz.

Advokát okrem prípadu, že by dosiahol diplom rotálneho advokáta, nakoniec musí získať schválenie, či už pre jednotlivú kauzu alebo pre všetky kauzy svojho tribunálu zo strany biskupa moderátora, ktorému prislúcha úsudok, či ho pripustiť alebo nie, prípadne odvolanie schválenia pre primerané dôvody (napr. pre dokázanú neodbornosť alebo vážny nedostatok rešpektu voči tribunálu).

V tejto súvislosti napokon netreba zabúdať na predpis čl. 36, § 3: „Služobníkom tribunálu nie je dovolené vykonávať ani priamo, ani prostredníctvom druhej osoby funkciu advokátov alebo prokurátorov v tom istom tribunáli alebo v druhom tribunáli, ktorý je spojený s prvým z dôvodu apelácie“.

Vynechávam aj v prípade advokátov normy týkajúce sa ich ustanovenia, odvolania alebo zrušenia, atd. Pozastaviac sa nad chúlостivou záležitosťou ich honoráru. Vychádzajúc z predpokladu, že „stránky sú viazané podľa ich možností prispieť na súdne trovy“ (čl. 302), čl. 303, § 1 ustanovuje, že diecézny biskup vo vzťahu k diecéznemu tribunálu, biskupi diecéz, ktoré vytvárajú interdiecézny tribunál alebo biskup nimi označený, musia stanoviť normy, týkajúce sa tejto matérie, ktoré zahŕňajú honoráre prokurátorov a advokátov, ako aj udelenie bezplatného patrocínia a redukciu súdnych trov. Pri stanovení týchto noriem nech sa berie do úvahy „osobitná povaha manželských káuz, ktorá vyžaduje, aby nakoľko je to možné, obidvaja manželia sa zúčastnili procesu nulity“ (čl. 303, § 2). Zachovajúc právo na bezplatné patrocínium pre tých, ktorí nie sú v stave zaplatiť trovy alebo ich redukcia pre tých, ktorí ich môžu uhradiť len z časti (porov. čl. 305), prináleží biskupovi moderátorovi bdieť, aby veriaci neboli zadržaní od možnosti obrátiť sa na tribunál z dôvodu nadmerných súdnych trov (porov. čl. 308).

Domnievam sa, že v tejto problematike by sa malo brať do úvahy aj situácia advokátov. Je tu naozaj rozdiel medzi klerikmi, ktorí už majú patričný príjem a slobodnými profesionálmi, ktorí musia byť schopní žiť dôstojne aj so svojou rodinou z odmeny za ich vykonanú prácu. Teda, bude sa musieť bdieť, aby patróni, ktorí získali dôveru, nevyžadovali nadmerné honoráre. Zdá sa v tejto súvislosti užitočné ustanovenie stabilných advokátov odmeňovaných tým istým tribunálom; ako bolo vyššie naznačené, to nevyklučuje, aby tribunál vyžadoval od stránok, ktoré uprednostňujú ich asistenciu, nejaký primeraný príspevok.

Vyššie som naznačil právo stránok brániť sa osobne v kauzách manželskej nulity, iba ak predseda kolégia sudcov nepovažuje za nevyhnutnú v nejakej konkrétnej kauze asistenciu advokáta (porov. čl. 101, § 1-2). Prípadná sebaobrana je ale veľmi neistá, či už preto, lebo stránke spravidla nemá potrebnú technickú prípravu, či preto, lebo iba advokáti a nie stránky môžu a) asistovať pri vypočúvaní a nahliadnuť do spisov pred ich publikáciou (porov. čl. 159); b) získať kópiu spisov na prípravu obrany (porov. čl. 235), ako aj c) poznať nejaký spis, o ktorom sa sudca, aby sa vyhol veľmi ťažkému nebezpečenstvu, domnieva, že by nemal byť daný na známosť stránkam (porov. čl. 234).

Je obozretná vyššie spomenutá norma, ktorá dovoľuje len advokátovi získať kópiu spisov a zároveň mu zakazuje odovzdať kópiu tak celú, ako jej časť, iným osobám, nevynímajúc stránky (porov. čl. 305). Advokát naozaj má vzťah dôvery s tribunálom a ak je to potrebné, podlieha disciplinárnemu pokračovaniu, účinným disciplinárnym opatreniam a v tom je jeho postavenie odlišné od postavenia stránok v kauze. Niekedy sa stane, že nejaká stránka, ktorá získala neoprávnene kópiu spisov uvedie kauzu z dôvodu ohovárania pri civilnom tribunáli proti nejakému služobníkovi tribunálu, druhej stránke alebo svedkovi. Poznámavam mimochodom, že preto je potrebné pri príležitosti publikácie spisov bdieť, aby si stránky neurobili kópie (napr. z ich mobilom). To isté platí pre advokáta, keď vo svojej kancelárii umožňuje svojmu klientovi čítať spisy, aby si vypočul jeho komentár.

Predložená normatíva v tejto druhej časti môjho vystúpenia chce garantovať stránkam možnosť získať technickú asistenciu v procese. Jednajú sa o fakultu a nie o povinnosť, často stránky spolupracujú na hľadaní pravdy cez ich výpovede a označenie svedkov, ktorí majú byť vypočúvaní, odovzdajúc sa v ostatnom do spravodlivosti tribunálu. Preto raz keď kauza manželskej nulity bola legitímne začatá, sudca môže a musí tiež postupovať z úradu (porov. čl. 71). Je tu teda v praxi značný počet káuz manželskej nulity, v ktorých sa nestretneme s intervenciou advokátov a ani s nevyhnutnosťou ich zásahu.

III. Niektoré praktické poznámky

Z toho, čo bolo doteraz povedané, vyplýva, že praktické záležitosti sa týkajú nasledujúcich požiadavok: a) aby bol pri každom tribunáli úrad alebo osoba, od ktorej by mohol ktokoľvek získať slobodne a pohotovo radu o možnosti uviesť kauzu manželskej nulity a o spôsoboch, ako pokračovať; b) aby každý tribunál jednal spôsobom, aby obaja manželia mohli využiť radu kompetentnej osoby, zo súčasnou povinnosťou biskupa moderátora publikovať zoznam schválených advokátov a prokurátorov, ktorí majú reprezentovať stránky; c) aby sa ustanovili, nakoľko je to možné, v každom tribunáli, stabilní patróni.

Prináleží evidentne biskupovi moderátorovi berúc do úvahy všetky okolnosti a konkrétnu situáciu svojho tribunálu, dať adekvátnu odpoveď v tejto veci. Mám v úmysle teda prezentovať len niektoré návrhy, aby som skompletizoval informácie, ktoré som doteraz ponúkol, aspoň implicitne v predchádzajúcich častiach môjho vystúpenia.

Možno si okrem toho všimnúť, že problematika je už prekonaná, úplne alebo čiastočne, pri niektorých tribunáloch. Naozaj sú tu už piati stabilní advokáti, z ktorých štyria aspoň s licenciátom z kánonického práva v prípade košického metropolitného tribunálu; zatiaľ čo v reláciách na rok 2007 prichádzali v zoznamoch traja advokáti z akademickým stupňom v kánonickom práve pri metropolitnom súde Bratislava - Trnava, traja patróni bez tohto titulu pri tribunáli Banská Bystrica a jeden advokát bez titulu pri rožňavskom tribunáli.

Na Slovensku je potrebné erigovať nové tribunály pre Bratislavskú arcidiecézu, Žilinskú diecézu a bratislavskú gréckokatolícku eparchiu, je nevyhnutné uplatniť fakultu biskupa pýtať si najmenej pre istý čas od Apoštolskej Signatúry predĺženie kompetencie pre už existujúci tribunál, s písomným súhlasom zodpovedného biskupa moderátora, alebo erigovať interdiecézny tribunál (porov. 23-24 DC). Zdá sa teda z ročných relácií tribunálov doteraz existujúcich na Slovensku, že tu je pekné číslo služobníkov spravodlivosti s aspoň s licenciátom z kánonického práva a tento veľmi pozitívny fakt by mohol uľahčiť vyriešenie problematiky advokátov. Zdá sa naozaj, že aspoň v niektorých diecézách by sa mohli zveriť vyššie spomenuté úlohy advokátov členom súdu, oslobodiac ich od aktuálnej funkcie, ktorú majú teraz v súde. Opakujem ale, že toto neprináleží mne, ale biskupovi, ktorý má usúdiť, či by to bolo uskutočniteľné a vhodné.

V prípade, naopak, že by sa zamýšľalo zveriť spomenuté úlohy iným osobám, by sa musela zistiť ich skutočná odbornosť v matérii a ich zdravá doktrína týkajúca sa povahy káuz manželskej nulity. Ak je pravdou, že aj tí služobníci spravodlivosti, ktorí majú požadovaný akademický stupeň z kánonického práva, potrebujú špecifickú a neustálu formáciu, čo sa týka kánonickej manželskej jurisprudencie a kánonického procesuálneho práva, o to viac sa bude musieť vyžadovať, aby iné osoby, ktoré by chceli poskytnúť svoju spoluprácu, v tomto prípade mali aspoň solídne poznanie teológie manželstva, kánonického manželského práva, ako aj jurisprudencie a procesného práva, ktoré sa týka káuz manželskej nulity. Osoba, ktorá nie je odborníkom, skutočne nemôže dať žiadnu platnú radu alebo žiadnu technickú asistenciu, ktorá by stránke naozaj pomohla. Mimochodom je povedané, že nová inštrukcia DC je bezpochyby platná pomoc, čo sa týka procesného práva v matérii. Pre formáciu spolupracovníkov, ktorí nemajú povinný akademický stupeň z kánonického práva, by sa mohli organizovať kurzy vedené profesormi kánonického práva alebo naozaj kvalifikovanými cirkevnými sudcami.

Pred niekoľkými rokmi som asistoval na Malte pri odovzdávaní diplomu prvým civilným advokátom, ktorí počas dvoch rokov navštevovali večerný kurz špeciálnej formácie, aby mohli byť patrónmi v cirkevných kauzách manželskej nulity. Vo Francúzsku nechýbajú katolícki emeritní súdni úradníci so zdravou doktrínou a náukou, ktorí sú pripravení ponúknuť bezplatnú službu v cirkevných tribunáloch. Nuž je tu práve pre nich špecifický kurz formácie pri rozličných fakultách kánonického práva.

Môže sa premýšľať aj v prípade Slovenska o takejto iniciatíve? Mne sa zdá, že sa jedná o peknú výzvu pre vašu Slovenskú spoločnosť kánonického práva. Mimochodom treba povedať, že Apoštolská signatúra od istého času neodporúča viac udeľovať dišpenzy pre sudcov, obhajcov zväzku a promótorov spravodlivosti, pre ktorých sa nemôže dosvedčiť ich náležitá špecifická formácia alebo v prípade žiadosti predĺženia dišpenzu pokračujúca špecifická formácia počas obdobia predošlého dišpenzu. V každom prípade, pretože už sa majú organizovať kurzy špecifickej formácie pre spomínaných služobníkov spravodlivosti, zdá sa, že bez veľkej dodatočnej námahy by bolo uskutočniteľné, aby mohli na nich participovať aj iné osoby, určené v práve na vykonávanie úloh, ktorými sa práve zaoberáme.

Podľa môjho názoru neprináleží pripustiť k vykonávaniu úlohy patrónov ani „ad casum“ civilných advokátov, ak nie je dosvedčená ich špecifická kánonická formácia a zdravá náuka.

IV. Je čas uzavrieť

Čo sa týka záležitostí, aby bol pri každom tribunáli úrad alebo osoba, ktorá by mohla dať radu o možnosti uviesť kauzu manželskej nulity a o spôsobe, ako pokračovať, bude sa musieť venovať starostlivosť, aby osoby určené na vykonávanie tohto úradu boli skutočne odborníci v materii. Odporúčam pre ich formáciu knihu Paolo Bianchi s titulom: „Quando il matrimonio è nullo“ (vydavateľstvo Ancora, Milano 1998), ktorá je naozaj rukoväťou na poznanie dôvodov manželskej nulity pre pastierov, poradcov a veriacich. Je možné, tam kde existujú, zveriť túto úlohu stabilným advokátom. Nie je zakázané, aby pracovníci tribunálu vykonávali túto úlohu, pod podmienkou, že títo by nekonali neskôr v kauze ako sudcovia alebo obhajcovia zväzku a následne pod podmienkou, aby zostal dostatočný počet iných pracovníkov, aby tribunál mohol prejednávať kauzu.

Čo sa týka možnosti technickej asistencie, ktorá sa ponúka stránkam v kauze, som za to, že prišiel čas zariadiť to pri každom tribunále. Nech sa pamätá na to, že advokáti by mohli byť prijatí na vykonávanie ich služby v rôznych tribunáloch. Nič neprekáža, aby advokáti už prijatí obhajovať v iných tribunáloch, boli tiež prijatí biskupom moderátorom v tých tribunáloch, kde doteraz chýba zodpovedajúci počet advokátov. Zdôrazňujem, že títo majú potrebu špecifickej formácie. Považujem, okrem iného, za nanajvýš užitočné, že sa v poriadku tribunálov vyžaduje, aby sa držali prísahy alebo sľubovali verné napĺňanie úradu, ako i vsímať si úradné tajomstvo a materiu platných kánonických nariadení, a to skôr, ako začnú svoju službu, i v prípade, keď sú pribraní „ad casum“. Vo vzťahu k poctivej odmene za ich prácu a vyhlásené normy, môžeme nájsť prostredníctvom analógie nejakú inšpiráciu v schválených nariadeniach Talianskej biskupskej konferencie; nechávam preto tu jednu kópiu týchto noriem s upozornením, že Talianska biskupská konferencia mohla povýšiť tieto nariadenia iba v sile špeciálneho mandátu, jednajúc sa o materiu, ktorá je zo seba rezervovaná jednotlivým biskupom moderátorom v tribunáloch.

Nakoniec, čo sa týka stabilných advokátov, nemôžem iné, ako odporučiť ich inštitúciu všade tam, kde je to možné. Ovšem zdôrazňujem, že úsudok, či je to uskutočniteľné, náleží biskupovi moderátorovi, ktorý vezme do úvahy všetky konkrétne okolnosti, aj tie ekonomické.

Chcel by som sa poďakovať, na záver, Vaším Excelenciám za Vašu starostlivosť o správne riadenie spravodlivosti na Slovensku. Vaša prítomnosť tu je význačným svedectvom. Úprimné poďakovanie patrí aj zaslúžilej asociácii kanonistov na Slovensku, ktorá už mnoho rokov ponúka platný príspevok pre kultúru kánonického práva vo Vašej krajine.

Ďakujem Vám všetkým.

+ *Frans Daneels, o. praem.*

3. Diskusní fáze procesu (kán. 1601-1606; čl. 240-245 DC)

PŘELOŽIL: MGR. ŠTĚPÁN ŠTASTNÍK
advokát DCS v Brně

1. Soudní řízení o platnost manželství je podle kán. 1425, § 1 CIC formálně zařazeno mezi sporné věci. Nic na tom nemění skutečnost, že tu není nevyhnutelně vyžadován konflikt mezi manžely. Kontroverze o to, zda je prokázána nulita manželství nebo ne, tak může z podstaty manželství coby veřejného dobra církve být jen mezi manžely na straně jedné a obhájcem svazku na straně druhé. V každém případě si Církev v případě prohlašování neplatnosti manželství přeje proceduru, která by svou dialektickou metodou, totiž možností danou přímým zainteresovaným tvrdit nebo oponovat, nabídla náležitě garance, aby soudce mohl dojít s morální jistotou k vydání rozhodnutí, jež by korespondovalo s pravdou. V této souvislosti poznamenává prof. Arroba Conde: „Forma sporu je nejlepší cesta k získání pravdy, která ale vyžaduje přístup velmi pokorný a mírný. Opravdu, ... objektivní pravda je nedosažitelná, pokud se odhlédne od té její části, jejímž nositelem je každý subjekt vtažený do situace, obzvláště v manželských procesech, pozorujíc velmi zvláštní a meziosobní povahu předmětných skutečností.“²

2. I v církevním procesu o platnost manželství jde o právo na soud, který vyslechne podle zásady *audiatur et altera pars* všechny účastníky řízení. Tedy o právo na soud, který rozhodne spornou otázku s vědomím stanovisek stran sporu, přičemž jako důsledek má být odraz v odůvodnění soudního rozhodnutí. V opačném případě by se totiž soudní řízení nemohlo označovat za službu Církve, natož službu v pastorační oblasti.³ Papež Jan Pavel II. v této souvislosti uvedl: „Nemůže vzniknout spravedlivý soud bez rozpravy, totiž bez možnosti dané každé straně, aby byla vyslechnuta, a aby mohla poznat a oponovat návrhu, důkazům a

² Mons. Frans Daneels, Problematika absencie advokátov v kauzách manželskej nulity, prednáška pronesená na XIV. sympóziu kánonického práva 29. srpna 2008 ve Spišské Kapitule

³ srov. čl. 308 instrukce *Dignitas connubii*: „Curet Episcopus Moderator ne ob rationem agendi ministrorum tribunalis necnon ob immodicas expensas fideles a ministerio tribunalium arceantur cum gravi damno animabus quarum salus in Ecclesia suprema semper lex esse debet.“